

AVRUPA BİRLİĞİ “KİMİN” BİRLİĞİ?

Dr. Ersin Doyran

Referans için: Doyran, Ersin. "Avrupa Birliği 'Kimin' Birliği?". İNSAMER Analiz. 11.08.2021.

 Analiz

Son yıllarda Avrupa Birliği'nin (AB) içinden geçtiği süreçler, Birlik bünyesinde daha önce hiç olmadığı kadar Birliğin geleceğinin tartışılmasına yol açtı. AB tarihinde ilk defa bir üye ülke -hem de Birliğin dengelerini sarsacak kadar büyük bir ülke, Britanya- halk oylaması sonucu Birlikten ayrılırken, yaklaşık son 10 yıldır, daha yeni üye ülkelerin yanı sıra İtalya gibi kurucu bir ülkede bile Birliğin temel değer ve ilkeleriyle açıkça ters düşen ve Birlikten bağımsız politikalar izlemek isteyen hükümetlerin iş başına gelmesi, aslında yapılan tartışmaların nedensiz olmadığını da gösterdi. Soğuk Savaş sonrasında hızlı

bir genişleme politikası izleyen, ancak özellikle Avrupa'yı oluşturan halklar ve onların beklentileri karşısında giderek yabancılaşan ve onlardan uzaklaşan bir AB, tarihsel bir krizin eşiğinde mi duruyor? Eğer bu saptamada bir gerçeklik payı varsa -ki var- o hâlde yüzleşilmesi gereken en önemli konu başlıkları şu kritik sorunun etrafında dönüyor görünmekte: Bugün gelinen noktada AB "kimin"/"neyin" birliğidir?

Soğuk Savaş döneminde NATO ve ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında öncelikle ve daha ziyade ekonomik bir iş birliği alanı

oluşturarak II. Dünya Savaşı'nın kıtada neredeyse her alanda açtığı derin tahribat karşısında toparlanmaya çalışan Batı Avrupa ülkeleri, birkaç on yıl içerisinde görece bir refah ortamı inşa etmeyi kısmen de olsa başardılar. Bu başarıda şüphesiz (eski) sömürgelerden akıp gelerek birikmiş olan ham madde ve kaynaklarla bir kısmı yine aynı sömürgelerden gelen genç ve dinamik bir nüfusun “göçmen/misafir işçi” statüsünde iş gücü olarak istihdam edilmesinin payı büyüktü. Ama bu, en azından şimdilik ayrı bir hikâyenin konusu. 1980'lerle birlikte bu refah tablosu giderek aşınmaya başlasa da kısa bir süre içinde ve aslında pek de beklenmedik bir biçimde kapitalizmin tüm dünyada “nihai” zaferini ilan etmesiyle Doğu'da Sovyetlerin boyunduruğundan kurtularak özgürlüğüne kavuşmuş, bağımsız yeni devletlerin ortaya çıkması, Birliğin siyasi mimarları tarafından büyük bir fırsat olarak değerlendirildi.

O dönem 15 üye devletten oluşan Avrupa Topluluğu'nun 1990'lı yıllarda stratejik bir karar doğrultusunda ve hızlı bir biçimde bir dizi dönüşümden geçerek siyasi bir Birliğe evrilmesi pek çok çevrede, “Bir Avrupa Birleşik Devletleri mi doğuyor?” sorusunu ve yorumlarını beraberinde getirirse de aslında yaşanan, tarihsel olarak çökeskilere uzanan bir “rüya”nın veya arzusunun tekrar canlanmasıydı. Birleşik bir Avrupa ideali tarih boyunca her devirde birçok Avrupalı hükümdar,

devlet adamı, politikacı ve düşünür için en yüksek bir gaye olarak varlığını korumuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yaşanan kısa süreli bir belirsizliğin ardından uluslararası sistemin iki kutuplu bir yapıdan sonra çok daha çoğul ve öngörülemez bir hâl alacağı anlaşılmıştı. Bu yeni yapıda veya sistemin mimarları tarafından bir tür zafer sarhoşluğu edasıyla ifade edildiği biçimiyle “yeni dünya düzeni” içerisinde en yeni olan şey, çok uluslu veya ulus aşırı şirketler olarak adlandırılan büyük sermaye gruplarının -hatta bazı bireylerin- daha önce görülmedik ölçülerde etkili ve belirleyici bir konum edinmeleriydi. Sermaye veya kapital, tarih içerisinde her zaman ona sahip olana belli bir statü sağlamıştı. Burada yeni olan, bütün bir ekonomi-politik sistemin küresel düzeyde bu sermaye gruplarının çıkarları tarafından ve manipülatif sermaye hareketleri üzerinden sürdürülmeye çalışılmasıydı. Çok uluslu şirketlerin oldukları çok boyutlu ve zaman zaman illegal çıkar ağları (network) çoğu kez diğer uluslararası aktörler karşısında onlara karşı konulamayacak bir üstünlük sağlıyordu.

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa Topluluğu/ Birliği bölgesinde de 1980'li ve 1990'lı yıllara ABD Başkanı Reagan ve İngiltere Başbakanı Thatcher'ın başını çektiği “neoliberal dönüşüm” damgasını vurdu. Komünizm ve

kapitalizm arasında bir “üçüncü yol” deneyimi olarak da değerlendirilen refah devleti modeli böylece geri dönülemez bir biçimde aşındı. Bu süreç günümüzde de hâlen sürmekte olup geriye kalan bazı küçük direnç noktaları da tamamen yok edilmeye çalışılmaktadır. Almanya’da uzun yıllar iktidarda kalan Merkel’in gerçekleştirdiği “reformlarla” süreç büyük ölçüde tamamlanmış iken Fransa’da eski bir bankacı olan Macron ve ekibinin misyonu tam olarak budur. İngiltere’de görev daha önce tamamlanmıştır. 1997 yılında iktidara gelen Tony Blair liderliğindeki İşçi Partisi, muhafazakârların bıraktığı yerden büyük bir hızla “reformları” gerçekleştirerek süreci son noktaya taşıırken, İtalya da benzer bir deneyimi 2000’li yıllarda ülkenin önde gelen medya patronu ve iş adamlarından Berlusconi yönetimi altında yaşamıştır.

Üye ülkelerin ayrı ayrı yaşadıkları bu benzer süreçlerin yanı sıra AB de Soğuk Savaş’ın ertesinde ekonomik bir topluluktan siyasi bir birliğe dönüşürken daha en başından itibaren Birliğin serbest piyasa ilkelerine bağlı olduğunu ve Birliğe kabul edilecek olan yeni üyelerin de kendi ekonomik yapıları içerisinde bu ilkeleri hâkim kılacak gerekli düzenlemeleri yapmalarının şart olduğunu deklare etmişti. Maastricht’ten itibaren çeşitli zirvelerde vurgulanan ve sıkı bir biçimde takibi yapılan bu ekonomik kriterler yoluyla eski Doğu Bloğu’nun

komünist ekonomileri kısa süre içinde “başarıyla” serbest pazarlara dönüştürüldü.

Ekonomik yapının dönüşümünün toplumsal-politik yapıdan ayrı düşünülmemeyeceği açıktır. Geçtiğimiz yüzyılın önde gelen iktisatçı düşünürlerinden Macar iktisatçı Karl Polanyi’nin başyapıtı Büyük Dönüşüm’de (The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time) ileri sürdüğü gibi, piyasa ekonomisi piyasa toplumunu öngörür. Bu sebeple son 30-40 yıla damgasını vuran “küresel neoliberal dönüşüm” büyük çaplı bir toplumsal-politik-kültürel mutasyona yol açmıştır. Piyasa toplumu, aşırı derecede bireyselleşmiş, atomize olmuş parçalı/parçalanmış bir yapıyı esas alırken burada kamusal ve sosyal sorumluluk -hatta görgü etiği- yerini sınırsız bir biçimde kişisel çıkar peşinde koşmaya -keza “iş” kavramından anlaşılan da budur- bırakmıştır. Böylelikle birey, içinde bulunduğu topluma yabancılaşır ve sonuçta yalnızlaşır. Çağdaş kıta Avrupası toplumları bu süreçte giderek Anglosaksonlaşırken, AB kurumları da kendi toplumlarının ihtiyaç ve beklentileri karşısında duyarsızlaşarak sermaye ve iş çevrelerinin, büyük çıkar ve lobi gruplarının temsilciliğine soyunmuştur. Bunda Birliğin genişlerken Avrupa halklarını da söz sahibi yapacak demokratik mekanizmaları güçlendirmeyi pek önemsememiş olmasının kritik bir payı vardır.

Avrupa'da her geçen gün toplumsal ve ekonomik eşitsizliğin giderek artması ve buna bağlı olarak ağır ve kronik sorunların derinleşmesi, son 20 yıla aşırı sağ, faşizan-milliyetçi ve popülist hareket ve partilerin damgasını vurmasının da önde gelen nedenlerinden olarak görülüyor. Bu hareketlerin geniş ve de sürekli genişleyen bir toplumsal desteğe, bugün bile birçok ülkede oldukça etkili bir siyasal güce ve hatta iktidara sahip olmaları ise daha da düşündürücü. Acaba demokrasi tıpkı 1930'larda olduğu gibi bir kez daha ciddi bir tehdit altında mı? Ya da tüm bu tepkiler (neo)liberal ama demokratik olmayan bir

Avrupa ve Birlik içerisinde resmî kurumların simgelediği eşitsizlik karşısında yükselen "illiberal" (liberal olmayan) ama "demokratik" tepkiler mi? Sorun tek boyutlu olmadığı için soru ve yanıtlar da çoğaltılabilecek ve belki de birbirini yanlışlar biçimde içlerinde başka başka doğrular barındırabilecektir. Baştaki şu soru ise önümüzdeki yıllarda Avrupa'daki sorumluluk sahibi kişileri uzun süre düşündürecek ve nihayet bir tercih yapmaya ve karar vermeye zorlayacaktır: AB "kimin"/"neyin" birliğidir? Sermaye ve çıkar gruplarının mı, yoksahalkların mı? Avrupa'nın da Birliğin de geleceği buna bağlıdır.